

KOGNITIVLIK TAFAKKUR TARZINING FENOMENI SIFATIDA

To'roqulova Ra'no Ibrogimovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti "Falsafa va milliy g'oya"
kafedrası mustaqil izlanuvchisi Samarqand, O'zbekiston

Hozirgi davrda bilish, ijodkorlik va innovatsiya iqtisodiyot va ishlab chiqarishning, shuningdek, falsafa, fan va zamonaviy texnologiyalarning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanmoqda. Kognitiv fenomeni tafakkur tarzida evristik jihatdan ilm-fanda yangicha talqinda o'rganilmoqda.

Kognitivlik ijtimoiy fenomen sifatida bilish, o'rganish, intellektual rivojlanish jarayonidir. Demak, tafakkur tarzining shakllanishi ham murakkab kognitiv jarayondir. Tafakkur tarzida kognitiv fenomeni intellektual faoliyat bilan belgilanadi. Kishilarning tafakkur tarzini yuksaltirishda avvalo yuqori rivojlangan qobiliyat, konstruktiv tafakkur, kreativlikni shakllantirishimiz zarurdir. Bu borada ta'lim tizimiga, yoshlarga ilm va ta'lim olish uchn yaratayotgan shart-sharoitlar muhim ahamiyatga egadir.

"Yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi muhim ahamiyatga egadir"¹. Bunda esa fan, texnika va ta'limda yoshlarning keng ma'noda bilish salohiyati va tafakkur tarzini yuksaltirish lozimdir.

Kkognitivlik, murakkab o'z-o'zini tashkil qiluvchi mental tizim bo'lib, o'z tarkibiga tafakkur tarzi, bilish jarayoni, konstruktivlik, kreativlik, loyihalashtirish kabi epistemologik tushunchalarni birlashtiradi. Demak, tafakkur tarzining shakllanishi ham konstruktiv kognitiv jarayondir. Tafakkur formatining kognitiv birligini fikr tashkil etadi². Har qanday yangi va innovasion fikr va g'oya konstruktiv xarakterga ega bo'lib, yangi tafakkur tarzining shakllashiga olib keladi.

Kognitivlik esa bunday fenomenda markaziy o'rinda turadigan epistemologik "kamar" vazifasini bajaradi³.

¹ Mirziyoyev Sh.M. *Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* –T.: "O'zbekiston", 2016. – B. 14.

² Кушаков Ш.С. *Опыт применения идеи форматов мышления к исследованию античной философии // Ма'naviy merosda vorislik va uning XXI asr ta'lim-tarbiyasidagi o'rni mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. Samarqand, 2021. - S.21.*

³ Sultanova G.S. *Kognitivlik tushunchasining epistemologik taxlili. Jamiyat va innovatsiyalar (elektron jurnal). 8 (2021) maxsus son. - B. 401.*

2-TOM, 3-SON

Bilish jarayonida kognitiv uslub muxim bulib, insonlarni qanday fikrlashi, idrok etishi, axborot va ma'lumotlarni eslab qolishi ishlatiladigan ilmiy atamadir⁴. Lekin, keyingi yillarda bu atama epistemologiya doirasiga kirib bormoqda.

Tafakkur tarzi esa ijtimoiy ong shakllaridan kelib chikibi fikrlash tarzini bildiradi⁵. Kognitivlik esa bu fenomenda markazda turadigan epistemologik “kamar” vazifasini bajaradi.

Tafakkur tarzi tafakkurning ma'lum “qolipi”, “siymosi” yoki “turi” ko'rinishida namoyon bo'ladigan ruhiy-ma'naviy hosiladir. Kognitivlik fenomeni ggnoseologik, metodologik va regulyativ funksiyalarni bajaradi.

Kognitivlik, ya'ni bilish fenomeni tafakkur tarzining konstruktiv mohiyatini, ijtimoiy-madaniy jihatlarini ochib beradi. Kognitivlik fenomeni tafakkur tarzining evristik jixatlarini o'rganish hamda intellektual faoliyat sifatida ichki qonuniyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Yoshlarda tafakkur tarzida kognitiv jixatlarini kuchaytirishning falsafiy asoslari orqali tanqidiy tafakkur va ijodiy tafakkurni yuksaltirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: “O'zbekiston”, 2016. – B. 260.
2. Кушаков Ш.С. Опыт применения идеи форматов мышления к исследованию античной философии // Ma'naviy merosda vorislik va uning XXI asr ta'lim-tarbiyasidagi o'rni mavzusidagi respublika an'anaviy ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. Samarqand, 2021. - S. 20-24.
3. Sultanova G.S. Kognitivlik tushunchasining epistemologik taxlili. Jamiyat va innovatsiyalar (elektron jurnal). 8 (2021) Maxsus son. - B. 400-404.
4. Болбаков Р.. Анализ когнитивности в науке и образовании // Перспективы Науки и Образования, 2014, №4(10). - С. 17.
5. Sultanova G.S. Postnoklassik ilmiy tafakkur tarzi va innovatsiya. Monografiya. Globe edit. 2019. - B. 160.

⁴ Болбаков Р. Г. Анализ когнитивности в науке и образовании // Перспективы Науки и Образования, 2014, №4(10). - С. 17.

⁵ Sultanova G.S. Postnoklassik ilmiy tafakkur tarzi va innovatsiya. Monografiya. Globe edit. 2019. - B. 32..

